
REPREZENTANȚII AI ELITEI BURGHEZE DIN BASARABIA: NEGUSTORUL GREC PANTELEI SINADINO (anii '30-'50 ai sec. al XIX-lea)

Valentin Tomuleț
Victoria Bivol

Abordarea elitară a societății este una relativ nouă, atât în istoriografia europeană, cât și în cea românească. În istoriografia românească tematica dată a fost deja abordată, atât în plan teoretic, istoriografic, cât și în cel tematic. Astfel, *Revista de științe politice POLIS*, publică în 1995 un număr special consacrat elitelor, intitulat *Actualitatea elitelor*, care conține contribuții inedite, indigene, precum și traduceri ale unor texte de bază pentru orice discuție în domeniul elitelor (V. Burton, R. Gunther, J. Higley, F. Thom, R. Eyerman, G. Kolankiewicz) (Polis 1995, passim). Un an mai târziu (1996), Fundația Academică „A.D. Xenopol” din Iași dedică și ea un volum special elitelor. Dintre cercetătorii care s-au consacrat acestei tematici pot fi nominalizați: Alexandru Zub, Stelian Tănase, Petru Bejan, Alexandru-Florin Platon, Cătălin Turliuc, Gheorghe Teodorescu, Florea Ioncioaia, Remus Câmpeanu, Simion Retegan, Ștefan-Mihai Ceașu, Lucian Năstasă, Andi Mihalache, Cătălina Ioja etc. (Xenopoliana 1997, passim). În istoriografia moldovenească tematica dată abia își așteaptă cercetătorul. Din acest considerent, problema elitelor burgheze din Basarabia în epoca modernă este una actuală și necesară ca tematică de cercetare. Ea ascunde mai multe probleme, atât ca temă de cercetare, cât și ca practică științifică, îndeosebi istoriografică, precum puterea, ierarhia sau diferitele forme de instituții sociale, sursele venitului și nivelul de avere, profesiunea sau meseria practică, condițiile de viață, prestigiul social etc. și, în cele din urmă, ca o problemă de ordin logic. După cum constată cunoscutul cercetător ieșean Alexandru-Florin Platon, noțiunea de burghezie „...a ajuns să facă parte din vocabularul nostru uzual, tocmai fiindcă desemnează, cu un alt nume, însuși țesutul vital al istoriei epocii moderne” (Platon 1997, 1).

În studiul de față vom pune în discuție problema elitei burgheze din Basarabia în sec. al XIX-lea, avându-l ca reprezentant pe cunoscutul negustor

grec Pantelei (Panteleimon) Sinadino, atestat în izvoarele de arhivă ca supus turc, care, din 1829, dispunea de bunuri imobiliare în Chișinău, iar începând cu anul 1832 – ca negustor străin, înscris în ghildele comerciale din Chișinău¹.

Pentru o abordare temeinică a problemei nominalizate, la început este necesar să facem o caracteristică succintă a problemei privind elitele europene, în general, și a elitelor din Principatele Române, în particular, ca temă de cercetare științifică în sociologia și politologia contemporană².

Dincolo de controversele teoretice pe care le generează, elitele constituie o realitate socială complexă, adeseori imprevizibilă, fapt ce determină o permanentă căutare de noi modele explicative. Putem conchide că a studia istoria elitelor reprezintă, în fond, studierea istoriei pur și simplu, deoarece elitele nu pot fi tratate ca valori izolate, ci doar într-un legitim context social. Este destul de greu a plasa niște limite fixe când ne referim la delimitarea elitelor ca grupuri sociale, deoarece acestea de multe ori se întrepătrund și se influențează reciproc. Aceste limite sunt mai accentuate sau mai puțin evidente anume în funcție de contextul social în cadrul căruia elitele se constituie și se dezvoltă ulterior ca niște categorii sociale distincte și care, în anumite împrejurări istorice concrete, se vor impune prin ideile și voința lor în cadrul maselor. Partidele politice, grupările profesionale, asociațiile culturale în numele cărora elitele se exersează ca autorități competente sunt mijloace de legitimare a finalităților vizate în domeniul economic, politic, social, cultural etc.

Definirea conceptului de elită creează o serie de ambiguități, deoarece elitele sunt analizate după

¹ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 554, f. 35 verso

² Despre noțiunea de elită și discuțiile purtate pe parcursul anilor, axate pe această problemă, și despre elitele burgheze din Basarabia a se vedea mai detaliat: Tomuleț, Bivol 2012, 213-234. Acest studiu poate fi găsit și în: Tomuleț 2012, 290-317.

diferite criterii, și anume: componența socială, domeniul de activitate, poziția superioară pe scara ierarhică, prestigiul social, nivelul de avere etc. De cele mai multe ori, noțiunea de elită este abordată în strânsă legătură cu problema stratificării sociale și politice a societății. Astfel se explică faptul că teoriile elitare la fondatori, începând cu Machiavelli, continuând cu Comte, Fichte, Schelling, Schopenhauer, Nietzsche, Carlyle, Emerson, Pareto, Weber, Mosca, Michels și până la reprezentanții teoriilor elitare contemporane occidentale, sunt foarte diverse, dar folosesc ca principal criteriu de diferențiere a elitelor, în raport cu masele, criteriul poziției politice (Câmpeanu 1996, 87).

Astfel, elita politică, față de alte grupuri de elite, participă nemijlocit la exercitarea puterii politice și include persoane care monopolizează în mâinile lor autoritatea și puterea. Noi însă în continuare vom acorda o atenție deosebită elitei economice (numită adesea, incorect, și elita business sau elita antreprenorială), ea fiind cea care înfăptuiește dominația economică și realizarea puterii economice în societate. În acest context, Cătălin Turliuc afirmă că nu există tipologii istorice și sociologice unanim acceptate vizavi de problema elitelor. Totuși, consideră că din elita economică fac parte proprietarii de stabilimente economice industriale, marii acționari și membrii consiliilor de administrație ale acestora, negustorii patentari de categoria I, proprietarii de bănci sau marii acționari ai instituțiilor de credit, deținătorii unor importante pachete de acțiuni în societățile de transport, telecomunicații etc., proprietarii și întreprinzătorii din domeniul agricol cunoscuți prin poziția și puterea lor economică (Turliuc 1996, 123). Or, este evident că o astfel de tipologie nu evită întrepătrunderea elitei economice cu cea politică.

În cele ce urmează vom încerca a aborda problema elitei burgheze ca parte componentă a elitei economice. Din start, pentru a înțelege complexitatea problemei în discuție putem exemplifica câteva forme ale conceptului de burghezie în principalele idiomuri contemporane.

Limba franceză întrebuințează un termen unic („*bourgeoisie*”) pentru toate componentele acestui grup, fără a utiliza vreun procedeu special pentru a face distincție, între ele. Limba engleză folosește pentru a numi clasa respectivă un singur cuvânt – *middle class(es)*. În vocabularul românesc, ca urmare a unei preluări din franceză, s-a

păstrat până astăzi un singur cuvânt: *burghezie*, folosit alternativ cu *clase/pături/stări/categorii mijlocii*, dar fără distincțiile de sens care s-ar impune.

Putem constata că pe zi ce trece termenul „burghezie” este tot mai mult unul ambiguu, fapt determinat de numărul celor ce-l întrebuințează și de sensurile ce i se impun. Alexandru Florin-Platon, în lucrarea sa dedicată genezei burgheziei în Principatele Române, prezintă o serie de aprecieri vizavi de fenomenul descris mai sus, și anume: *cameleonismul* termenului burghezie (Platon 1997, 56-57).

Ambiguitatea burgheziei ca realitate istorică își are originea în statutul intermediar al acestui grup în societate. Fiind o clasă mediană, ea face aluzie atât la cei *de sus*, implicând elementele aristocrației, cât și la cei *de jos*, la sfera populară, frontierele sale rămânând instabile și destul de fluide.

Unii autori manifestă tendința de a plasa un semn de egalitate între clasele mijlocii și burghezie, fiind înregistrată concomitent și încercarea de a considera clasele mijlocii ca fiind elemente inferioare ale burgheziei. Pe de altă parte, există părerea că aceste două grupuri sociale interacționează în procesul de evoluție doar până la un anumit moment. În aceste condiții, poate fi menționată afirmația lui Alfred Meusel, care consideră că, „deși burghezia a avut la început aceeași origine cu clasa mijlocie, ulterior, în faza monopolistă a capitalismului, ele au început să se despartă, pentru a nu se mai întâlni, apoi, niciodată. În timp ce prima s-a adaptat rapid noilor imperative economice, fidelitatea celei de-a doua față de principiile tradiționale ale schimbului a transformat-o într-o structură conservatoare și retrogradă, ostilă din principiu oricăror inovații, de aici și conflictul lor ireductibil” (Meusel 1967, 407-415).

Astfel, putem observa că sensul și conținutul anumitor concepte se schimbă foarte mult în funcție de felul în care evoluează societatea și, în particular, de acele componente ale societății pe care ele vin să le reprezinte. Este evident că există o serie de obstacole în găsirea unor definiții convenabile care să corespundă și realităților sociale, iar de multe ori definițiile formulate conțin o serie de imprecizii ce împiedică sau îngreunează aplicarea lor. Totuși, și în acest caz istoriografia a găsit noi metode de soluționare a dilemelor în cercetare,

iar în cazul problemei privind definirea burgheziilor s-a recurs la identificarea anumitor criterii.

Unul dintre criteriile cel mai des folosite cu acest scop a fost cel economic, al cărui impact a fost urmărit în diversele sale manifestări (poziția clasei față de mijloacele de producție, natura, importanța și proveniența averii, proprietatea, diviziunea muncii etc.). Un alt criteriu este cel profesional.

Că este o structură bine articulată sau difuză, burghezia are o determinare istorică, în sensul că s-a format pretutindeni pe o anumită treaptă a dezvoltării social-economice și în circumstanțe (politice, culturale) care au favorizat-o. Totuși, nu trebuie să declarăm că apariția ei ar fi fost inevitabilă. Acest proces de constituire a burgheziei nu a fost uniform, nu a fost liniar. Apariția și evoluția ei a fost marcată de mai multe etape succesive, fără ca această trecere să aibă ceva inevitabil sau ca între etapele respective să existe neapărat o condiționare exactă. Burghezia a evoluat preschimbându-se, adăugându-și pe parcurs noi trăsături, pierzând din cele vechi care și-au pierdut însemnătatea și identificându-se treptat cu noi realități. Ea s-a recreat continuu, modificându-și forma și compoziția (Wallerstein 1980, 284-288).

Totuși, explicarea conceptelor nu prezintă unicele probleme pentru istoriografie. Destul de dificilă este aplicarea acestor concepte într-o societate sau alta, mai ales când nu vorbim de spațiul vest-european, unde majoritatea fenomenelor istorice s-au manifestat în forma lor clasică și constituie un etalon pentru restul societăților. În cele ce urmează ne vom referi la teritoriul românesc cuprins între Prut și Nistru – Basarabia, care, prin caracteristicile sociale, economice, politice, culturale, chiar și religioase, prezintă un șir de trăsături generale și particulare cu spațiul central și est-european.

Spațiul românesc reprezintă un spațiu distinct ce se include în Europa centrală și de răsărit și care se deosebește de cel vest-european prin o serie de caracteristici care se referă atât la domeniul politic, cât și la cel economic sau social. Atunci când încercăm să descriem configurațiile economice și sociale ale acestui spațiu în secolele XVIII-XIX, dificultatea de care ne ciocnim, cum constată mai mulți cercetători, este una de limbaj, deoarece obișnuitele concepte de istorie economică, socială și politică general folosite pentru țările din vestul Europei sunt greu adaptabile la situația de ace-

eași natură din zonele centrală și de est ale continentului.

Vocabularul istoric actual (atât cel liberal, cât și cel marxist) s-a format în raport cu ipostaza vest-europeană a modernizării, transformată progresiv într-o adevărată paradigmă a întregului fenomen. Ideea centrală este că toate procesele decisive de pe continentul european în secolele XVIII-XIX își află originea într-o dublă revoluție: cea industrială din Anglia și cea burgheză din Franța, dezvoltarea economică și socială a ambelor țări reprezentând varianta tipică sau clasică a modernizării. În ambele țări modernizarea a adus în prim-plan două clase principale – burghezia și clasa muncitoare (proletariatul) – în același timp excluzând nobilimea. Deținând unele avantaje, burghezia ajunge, treptat, să domine întreaga societate, concentrând deopotrivă puterea politică și prestigiul social. Definindu-se de la început ca o expresie socială a „economicului”, ea a rămas, până astăzi, indisolubil legată de acest profil. Pentru a determina în ce măsură ea domină într-o societate, este important a determina tendința economică în care aceasta se înscrie: cu cât tendința dată va fi mai pronunțată capitalistă, cu atât și burghezia va fi mai complex cristalizată; iar în cazul când tendința respectivă va fi mai slabă, corespondentul ei social se va regăsi mai greu (Platon 1997, 134-135).

Alexandru Florin-Platon consideră că, din punct de vedere social, pe parcursul secolului al XIX-lea s-au definitivat în Răsărit două structuri fundamentale: *una aristocratică* (evidentă în societatea poloneză, maghiară și românească), în cadrul căreia nobilimile locale, politic și social dominante, intrate în simbioză cu elementele de tip capitalist (mult mai slabe) au contribuit activ la modernizarea în sens burghez a societății; a doua structură este *una preponderent rurală* (specifică spațiului balcanic), în cadrul căreia pătura conducătoare otomană s-a separat, treptat, de Imperiul tutelar, formând laolaltă cu cei ridicăți din mediul țărănesc autohton o nouă elită dominantă, din care s-au recrutat toate cadrele active pe plan economic și politic (mai ales în cazul Albaniei, Muntenegrului și Bosniei-Herțegovina) (Platon 1997, 136).

Pe parcursul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, burgheziile din Europa Centrală și de Răsărit nu apăreau compacte, dar erau și socialmente minoritare, lipsite de influen-

ță politică și cu posibilități limitate de inițiativă economică și de ascensiune socială. Ele nu au reprezentat o ipotetică *Stare a Treia*, activă politic, așa cum am văzut-o în Franța. Ele au sprijinit necondiționat Puterea, neezitând a se folosi de ofertele sale „promoționale” pentru a câștiga funcții, ranguri și proprietăți, care puteau să le protejeze interesele, asigurându-le, în același timp, un prestigiu social care era atât de necesar pentru ele. La fel este important a menționa faptul că în procesul de ascensiune socială a „păturilor mijlocii” a fost antrenată o minoritate. O particularitate similară îi va fi specifică și burghezii basarabene. Dispersată din punct de vedere etnic, confesional și al acumulărilor de capital, burghezia basarabeană va fi strâns legată de putere, va depinde de ea, în special de privilegiile de care a beneficiat pe întreg parcursul secolului al XIX-lea.

În ceea ce privește componentele de bază, la fel putem identifica deosebiri dintre burgheziile central- și est-europene și omoloagele lor apusene. Cei care îndeplineau rolul „burgheziei economice” erau, în aceste regiuni, aproape în întregime străini (evrei, greci, armeni, germani, austrieci etc.), instalați aici ca urmare a influențelor externe, iar referindu-ne la Basarabia în acest proces un rol deosebit va reveni politicii comerciale, și nu numai, promovate de țarism în regiune³. Unii alogeni s-au asimilat treptat ori s-au retras de bună voie (cum a făcut o parte din grecii din Principatele Române după încheierea perioadei de dominație fanariotă în Principate), alții, însă, și-au păstrat identitatea și funcția economică dominantă, substituindu-se autohtonilor în majoritatea sectoarelor economice-cheie. Uneori, pătrunderea lor în societățile adoptive a avut loc și cu concursul larg al proprietarilor autohtoni, cărora le convenea mai mult să aibă de a face cu o categorie complet dependentă de bunul plac al Puterii, decât să-i încurajeze pe comercianții indigeni, susceptibili în viitor de a le sfida interesele. Astfel, raporturile preferențiale cu străinii au amânat posibilitatea constituirii unor burghezii economice autohtone. Aceasta va fi, în bună parte, o trăsătură caracteristică și pentru Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

La fel de discutabilă poate fi și problema existenței unei burghezii în spațiul românesc. În acest context, I.C. Filitti declara că în spațiul românesc nu

a existat o burghezie, ci o pseudo-burghezie, subliniind și neajunsul intrării societății românești sub influența capitalismului: adoptarea „formelor burgheze” de civilizație în absența tipului de societate capabil să le susțină (Filitti 1936, 1).

Totuși, toate procesele care decurg în cadrul societății sunt un rezultat al unei serii de acumulări interne pe parcursul timpului. Astfel, ne dăm seama că originile procesului de constituire a unei burghezii autohtone le putem căuta încă în secolul al XVIII-lea. În acest context putem examina unele opinii ale contemporanilor care, deși riscă să fie subiectivi, au fost mai aproape de lumea pe care o observau și puteau da o descriere mai complexă.

De exemplu, călătorii străini din Principate sau însărcinații cu afaceri la Dunărea de Jos au făcut și ei diverse constatări cu referire la unele realități din acest spațiu. Ignac Stephan Raicevich prezenta societatea românească la 1788 ca fiind alcătuită exclusiv din „călugări, boieri proprietari de pământ și țărani”, toți fiind, din punct de vedere politic, „robii unui despot”, dependent, la rândul său, de o „altă tiranie”. Or, menționează el, istoria dovedește că, oricât ar fi de bogată o țară, negoțul ei nu se poate dezvolta dacă nu există și o categorie socială intermediară, din care să se poată forma o clasă de negustori instruită, cu capacitatea de a judeca rațional și năzuind în mod natural să prospere (Lăzărescu 1986, 191).

Plecând de la considerentul că subiectul de care ne vom ocupa în prezenta lucrare va avea o referire directă la burghezia comercială, în cele ce urmează vom supune analizei doar unele tipuri de burghezie sau, cum le definește istoriografia contemporană, clase burgheze (Platon 1997, 47-83), constituite în Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea.

Tendențele și efectele modernizării și raționalizării relațiilor sociale manifestate în Imperiul Rus pe parcursul secolului al XIX-lea, atât în centru, cât și la periferiile naționale, au impus în prim-plan formarea în Basarabia a așa-numitei „burghezii economice” (comercială, cămătărească, manufacturieră etc.). Ea cuprindea toți angajații în activități economice – marii negustori (de primele două ghilde), cămătarii, patronii diferitelor întreprinderi comercial-industriale etc., care se deosebeau între ei nu atât din punctul de vedere al originii și al locului pe care îl ocupau în socie-

³ A se vedea: Tomuleț 2002, 322-338.

tate, cât mai ales după interese și nivelul de avere (al capitalului).

O altă categorie, deși necorelată direct primei, o formau *funcționarii de stat*. Țarismul, promovând în Basarabia o politică național-colonială, s-a bazat nu numai pe acea mică parte a boierimii locale pe care a atras-o în diferite instituții de stat, dar și pe elementul alogen, format, în fond, din rândurile dvorenimii ruse civile și, în mod deosebit, militare. Pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, pe fundalul modernizării instituționale, și această pătură ignorată de elita aristocratică a evoluat pe făgașul burgheziei, iar o mică parte a ei s-a încadrat chiar și în activități economice (cazul unor nobili burgheziți).

O categorie aparte o forma *pătura „intelectuală”*, care integra o gamă destul de largă și variată de subiecți – profesori de toate gradele, medici, avocați, procurori, ingineri etc. Caracterizându-se printr-un nivel diferit de salarizare și, respectiv, al averii și venitului, această pătură era tot atât de variată ca și celelalte și se deosebea doar prin pregătirea intelectuală și calificarea profesională.

Pe treapta cea mai de jos în Basarabia se afla „*mica burghezie*” (*мелкая буржуазия*), ce reunea o gamă destul de mare și variată de profesii – negustori mărunți (de gilda a treia), meșteșugari de diferite specializări, proprietari de băcănii, hanuri, cafenele și restaurante, farmaciști, măcelari, mici angajați etc. Dezvoltarea rapidă a Basarabiei pe calea capitalismului a contribuit esențial la instabilitatea socială a acestei pături, cauzându-i posibilități de trecere, fie în sus, fie în jos, pe scară socială. Destul de evident în acest sens este exemplul păturii negustorești – trecerea dintr-o gildă în alta și din categoria negustorilor de gildă în cea a miciei burghezii (Tomuleț, 1999, 39-40).

Drept exemplu în elucidarea elitei burgheze din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea ne-a servit negustorul grec Pantelei (Panteleimon) Sinadino, al cărui capital comercial atingea în anii '30 valoarea de 2 mln rub.⁴

Negustorul grec Pantelei Sinadino este atestat în izvoarele de arhivă ca supus turc, care, din 1829, dispunea de bunuri imobiliare în orașul Chișinău, iar începând cu anul 1832 – ca negustor străin ce comercializa în casa lui G. Glatkin mărfuri indus-

triale în valoare de 50 mii rub.; anual el plătea un impozit de 80 rub., fiindcă era înscris în categoria negustorilor de gilda întâi din Chișinău⁵. Conform altor izvoare ce datează cu decembrie 1837, Pantelei Sinadino este înscris în categoria negustorilor de gilda întâi din Chișinău în urma deciziei Administrației Financiare din Basarabia din 2 aprilie 1832, având către acel timp 42 de ani⁶.

Transferarea cu traiul în Chișinău și începutul activității comerciale în acest oraș a negustorului Pantelei Sinadino au coincis cu privilegiile acordate burgheziei comerciale din Basarabia, conform Regulamentului ghilldelor din 26 septembrie 1830⁷, care împărțea toate categoriile sociale încadrate în comerț în: *negustorii de trei ghilde, mica burghezie comercială, țăranimea comercială de patru categorii și vânzătorii de două clase*. Activitatea lor comercială era reglementată de drepturile determinate de capitalul comercial declarat, care era destul de mare: pentru negustorii de gilda întâi – 50 mii rub., de gilda a doua – 20 mii și de gilda a treia – 8 mii ruble⁸. Concomitent cu aplicarea structurii de gildă, Basarabiei i-au fost acordate, ca și Georgiei și unui șir de orașe din Novorosia, privilegii suplimentare. În decretul din 26 septembrie 1830 se menționa că „pentru a facilita aplicarea acestui nou sistem în Basarabia tuturor negustorilor autohtoni basarabeni, începând cu anul 1831, li se vor acorda pe o perioadă de 10 ani privilegii, fără a fi scutiți, totuși, de achitarea impozitelor locale”⁹. Privilegiile prevedeau scutirea negustorilor, a miciei burghezii și a țăranimii comerciale în decursul primilor cinci ani de achitarea taxei pentru certificatele comerciale, pentru veniturile comerciale obținute, pentru folosirea căilor de comunicație maritime și terestre și a taxei speciale pentru vânzători; în următorii trei ani pentru certificatele comerciale se încasa doar a patra parte din taxele de gildă, iar în ultimii doi ani – jumătate¹⁰. Regulamentul ghilldelor din 26 septembrie 1830 mai prevedea scutirea în primii cinci ani de unele amenzi în caz de neprocurare la timp sau cu întârziere a certificatelor comerciale, iar în următorii ani aceste amenzi urmau să fie încasate în corespundere cu

⁵ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 554, f. 35 verso.

⁶ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 554, f. 133-134.

⁷ Despre particularitățile aplicării în Basarabia a structurii de gildă a se vedea mai detaliat: Tomuleț 2008, 238-256.

⁸ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 93 verso-94.

⁹ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93.

¹⁰ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93-93 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2139, f. 68; d. 2330, f. 87 verso; d. 2593, f. 103 verso.

mărimea taxei achitate în acești ani – o pătrime și o jumătate din suma amenzii¹¹.

Mai mult ca atât, Regulamentul deschidea mari perspective în Basarabia pentru negustorii străini, deoarece aceștia puteau beneficia de privilegiu doar în cazul în care fie că deja erau înscrși în categoria burgheziei comerciale până la adoptarea Regulamentului, fie că urmau să se transfere în perioada de zece ani pentru care erau acordate aceste privilegii, primind cetățenia rusă¹².

Pantelei Sinadino, fiind un negustor grec destul de bogat, era cunoscut cu prevederile de bază ale sistemului de ghidă care funcționa în Rusia încă din secolul al XVIII-lea. Venind la Chișinău în vara anului 1829, Pantelei Sinadino își cumpără imobil și se încadrează în activitatea comercial-industrială. Conform actului de vânzare-cumpărare din 31 august 1829, Pantelei Sinadino a cumpărat imobilul de la căminarul¹³ Gheorghe Catacazi, aflat în partea a treia a orașului Chișinău, pentru o sumă de 2100 rub. argint¹⁴. Actul de vânzare-cumpărare a fost confirmat de Tribunalul Regional Civil din Basarabia. Din certificatul eliberat la 17 iulie 1829 de Comitetul de Construcție din Chișinău aflăm că imobilul a fost construit în baza planului confirmat la 30 aprilie 1825¹⁵. Prin urmare imobilul era nou, nu de mult construit.

Din documentele aflate la dispoziția Comitetului de Construcție din Chișinău aflăm că Gheorghe Catacazi i-a vândut „...în folosință veșnică ereditară și fără dreptul de răscumpărare negustorului Pantelei Sinadino patru case cu toate anexele la aceste clădiri care îi aparțineau lui și care includeau: *prima casă*: alcătuită din antreu, șase camere, o cămară și o bucătărie; *a doua casă* – trei camere, două antreuri și o bucătărie; *a treia* – trei camere, un antreu, o cămară și o bucătărie și *a patra casă* – patru camere, un antreu, o bucătărie, o cămară, un beci din piatră, cu colț de casă

secundar de trei stânjeni¹⁶, două șoproane și două hambare, fiecare construite separat, amplasate în partea a treia a orașului Chișinău¹⁷. Casele erau împrejmuite de un gard de piatră, cu poartă și portiță destul de bune, având în lungime 30, iar în lățime 28 de stânjeni și trei arșine¹⁸. Pentru confirmarea actului de vânzare-cumpărare a fost încasată taxa de 4% în valoare de 84 rub. argint, iar pentru înfăptuirea actului de vânzare – 10 rub. asiginate¹⁹. Din descrierea imobilului procurat de negustorul Pantelei Sinadino, dar și din discuțiile purtate în Comitetul de Construcție din Chișinău, pentru confirmarea actului de vânzare-cumpărare, putem constata că el era negustor străin și era destul de bogat²⁰.

La 6 mai 1831, Judecătoria Județeană Orhei raporta Tribunalului Regional Civil al Basarabiei că în urma măsurilor întreprinse n-au fost descoperite persoane care ar pretinde la imobilul procurat de negustorul Pantelei Sinadino și acesta putea intra în posesie deplină²¹. Pe parcursul lunii mai 1831 asemenea rapoarte au fost trimise Tribunalului Regional Civil al Basarabiei și de celelalte judecătorii județene²².

Deși dispunea de un capital comercial impunător, după expirarea termenului de privilegiu acordate de Regulamentul ghidelor din 26 septembrie 1830, Pantelei Sinadino se transferă, în 1840, în categoria negustorilor de ghilda a doua²³. În această categorie, cu mici întreruperi, îl întâlnim și în anii următori²⁴. Aceasta dovedește o dată în plus că burghezia comercială, căutând să beneficieze de toate privilegiile acordate de administrația imperială, se eschiva de la plata impozitelor, trecând într-o categorie inferioară, ca ulterior, când erau acordate noi privilegii, să revină în categoria inițială.

Având drept scop crearea unei burghezii cosmopolite, iar în persoana negustorilor bogați de ghil-

¹¹ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93 verso.

¹² AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93 verso.

¹³ *Căminar* – mare boier, însărcinat cu strângerea venitului rezultat din darea percepută de domn asupra cârciumilor. În 1721 Mihai Racoviță dă dreptul ca marele căminar să se învoiască cu negustorii ca aceștia să plătească „cu rupta” cel mult 15 galbeni pe an, iar în caz de neînvoială – câte 2 bani de vadră de vin și mied. O parte din acest venit al domniei se da dregătorului, sub numele de *căminărit*. În sec. al XIX-lea marele căminar rămăsese boier fără dregătorie, numai cu titlul onorific (*Instituții* 1988, 83).

¹⁴ ANRM, F. 37, inv. 2, d. 51012, f. 1-1 verso.

¹⁵ ANRM, F. 37, inv. 2, d. 51012, f. 2-2 verso.

¹⁶ *Stânjene* – unitate de măsură, păstrată în Basarabia după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus. Conform datelor Consiliului Suprem al Basarabiei din 26 februarie 1824, 480 de stânjene pătrați constituiau un pogon. Conform aceleiași surse, stânjenele domnesc puțin depășește 7 picioare (*picioare* – măsură de lungime egală cu 30,5 cm) (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 429, f. 169; Положение 1962, 76).

¹⁷ ANRM, F. 37, inv. 2, d. 51012, f. 4 verso-5.

¹⁸ ANRM, F. 37, inv. 2, d. 51012, f. 5-5 verso. *Arșin* – unitate de măsură a lungimii, de proveniență rusă, egală cu 71,12 cm. (Mihail, Mihail 1993, 163, 289, 308, 372).

¹⁹ ANRM, F. 37, inv. 2, d. 51012, f. 6 verso.

²⁰ ANRM, F. 37, inv. 2, d. 51012, f. 8-8 verso.

²¹ ANRM, F. 37, inv. 2, d. 51012, f. 9-9 verso.

²² ANRM, F. 37, inv. 2, d. 51012, f. 10, 11.

²³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3274, f. 261.

²⁴ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 892, f. 221.

da întâi și a doua – a unei elite burgheze fidele puterii, străine acestei regiuni și acestui popor, și tinzând să învieze, în scopuri fiscale, cât mai rapid dezvoltarea diferitelor ramuri economice, țarismul continuă să acorde privilegii, de data aceasta unor orașe în parte, de care vor beneficia, în bună parte, negustorii alogeni. De exemplu, numai în perioada dintre 1840-1850 de privilegiile acordate orașului Chișinău pe 10 ani s-au bucurat negustorii care aveau să construiască sau să cumpere în oraș clădiri (pentru cei de ghilda întâi – în valoare de 3000 ruble, de ghilda a doua – 1500 ruble și de ghilda a treia – 300 ruble argint); în oraș au fost construite și cumpărate 1200 clădiri cu 1-2 etaje, iar pe parcursul întregii perioade – 2080 clădiri²⁵. Ca rezultat, proprietarii deținători ai imobilelor din Chișinău, construite sau cumpărate în urma privilegiilor acordate, devin în majoritate alogenii, de regulă, negustori din guberniile ruse sau cei din străinătate care au fost transferați în Basarabia până la acordarea acestor privilegii sau nemijlocit în timpul acordării lor. Printre aceștia se numără și Pantelei Sinadino, care n-a ratat ocazia de a beneficia de privilegiile acordate.

Drept argument servește faptul că la 18 iunie 1843 negustorul de ghilda I Pantelei Sinadino cumpăra un alt imobil, de data aceasta de la mic burghezul Leiba Volioviici Cleiman, contra sumei de 2000 rub. argint²⁶. Dovadă a vânzării-cumpărării imobilului servește certificatul eliberat negustorului Pantelei Sinadino la 15 mai 1843 de Tribunalul Regional Civil al Basarabiei, prin care se confirmă că el este noul proprietar al imobilului. Din cererea depusă de Pantelei Sinadino și din corespondența purtată între diferite instituții regionale cu privire la procurarea imobilului aflăm că imobilul a fost procurat pentru a putea fi pus în calitate de gaj Comisiei Comisariatului din Balta (din 1844 – Comisia Comisariatului Herson²⁷) pentru asigurarea condițiilor contractului în vederea asigurării armatei cu pânze, încheiat cu Sinadino la 12 mai 1843, pe un termen de opt ani²⁸. Este semnificativ faptul că la momentul depunerii imobilului ca gaj (mai 1843) Comisiei Comisariatului Balta, pentru suma de bani primită de Sinadino din partea Comisei pentru procurarea pânzei, acesta era apreciat cu suma de 4890 rub. argint²⁹.

²⁵ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 702, a.1845, f. 1-1 verso.

²⁶ ANRM, F. 37, inv. 3, d. 375, f. 1.

²⁷ ANRM, F. 37, inv. 3, d. 375, f. 12, 19.

²⁸ ANRM, F. 37, inv. 3, d. 375, f. 1-2 verso.

²⁹ ANRM, F. 37, inv. 3, d. 375, f. 5-6.

Capitalul comercial de care dispunea P. Sinadino era format nu doar de pe seama comerțului și cămătăriei. El deținea diferite întreprinderi comercial-industriale. Documentele atestă că în 1836 Pantelei Sinadino deținea pe moșia Visterniceni (sau Râșcani), amplasată la 250 stânjeni de la linia de hotar a orașului Chișinău, o spălătorie de lână care spăla anual 30 mii puduri de lână. La ea, după cum indică izvorul, în decurs de cinci luni au lucrat 40 mii de muncitori (zile-muncă), sau zilnic circa 270 de muncitori. Ei aduceau proprietarului un venit de 7000 rub., iar pentru munca lor Sinadino le plătea câte 50 cop. pe zi³⁰.

Pantelei Sinadino și-a mărit capitalul și de pe seama exploatarea micilor producători, având în arendă un șir de localități, cu imense pământuri. Deși izvoarele nu indică veniturile pe care le obțineau Pantelei Sinadino de pe seama arendeii acestor moșii, ele nu pot fi puse la îndoială, fapt atestat de plângerea din 23 septembrie 1840, adresată pe numele guvernatorului Basarabiei P.I. Fiodorov, în care țăranii din localitățile Șerpeni, Pugăceni, Dubăsarii Vechi, Corjova³¹ și Bilacheva scriau despre „...clăcile diverse, îndelungate și grele”, despre pedepsele corporale publice la care erau supuși etc. În așa mod au fost pedepsiți opt țărani, care nu purtau însă nicio vină; mai mult chiar, țăranii Axenti Sârghi din localitatea Șerpeni și Simion Plămădeală din localitatea Pugăceni au fost arestați și ținuți câteva zile în închisoarea din Bender³². În pofida acestui fapt, țăranii nu s-au supus.

Din plângerea depusă la 21 iunie 1841 de Pantelei Sinadino pe numele guvernatorului Basarabiei P.I. Fiodorov aflăm că deși guvernatorul a dat Judecătoriei Județene Bender și Cărmuirii Regionale a Basarabiei dispoziția de a-i obliga pe țăranii să îndeplinească la timp toate prestațiile (să cosească câte o falce³³ de fân, considerate patru

³⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2998, f. 13 verso-14.

³¹ Sate trecute din fostul ținut Orhei în componența ținutului Bender, în conformitate cu noua împărțire administrativ-teritorială a Basarabiei din 1818 (Tomuleț 2007, 312).

³² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3603, f. 1-1 verso.

³³ *Falce* – suprafața de fân cosită într-o zi. Derivă din latinescul *falx*, care înseamnă secere, coasă. S-a dezvoltat din acest cuvânt în sensul că o falce este suprafața de pământ pe care o poate secera un om într-o zi. Falcea a fost la început o unitate de măsură a pământului în muncă și doar mai târziu a devenit o unitate de măsură de suprafață precisă. La sfârșitul sec. al XVIII-lea, falcea moldovenească avea „80 de prăjini fâlcești”, iar la începutul sec. al XIX-lea i se fixează suprafața la 320 de prăjini pătrate (80:4) sau 2880 de stânjeni pătrați (240:12). În Moldova medievală, falcea pare a fi mai mult o unitate de măsură pentru fânaș și vie, nu însă și pentru pământul cultivat cu cereale (Instituții 1988, 190). Falcea s-a păstrat și în

zile lucrătoare de nart; să achite darea asupra oilor și albinelor sau să recupereze darea dată cu bani cheș etc.), țăranii din satele Șerpeni și Pugăceni, județul Bender, nici de data aceasta nu s-au supus, instigatori fiind același Axenti Sârghi din localitatea Șerpeni și Semion Popa din localitatea Pugăceni, din care considerent el suportă mari pagube (Положение 1962, 323-324).

Unele din aceste sate erau proprietatea soției lui Sinadino, Despina Ivanovna. Din cererea depusă de Pantelei Sinadino la 16 septembrie 1858 pe numele Tribunalului Civil din Basarabia, cu referință la legitimarea testamentului soției sale Despina Ivanovna (scris în limba greacă și confirmat încă în 1851), decedată la 5 aprilie 1858 (în vârstă de 42 de ani), aflăm că dreptul de a depune această cerere i-a fost încredințat feciorului său mai mic Ivan Sinadino³⁴. În altă cerere, depusă la 18 septembrie 1858 pe numele aceluiași Tribunalul Civil din Basarabia, Pantelei Sinadino declara că suma averii incluse în testamentul soției sale valora 10 mii de ruble argint³⁵. Avera inclusă în testament includea, în fond, moșiile pe care aceasta le-a primit drept moștenire în timpul căsătoriei, cum se poate constata dintr-un document scris în orașul Galați, din Moldova de peste Prut, prezentat Tribunalului Regional Civil din Basarabia. Din testament putem constata că averea soției negustorului Pantelei Sinadino era alcătuită din renta bănească pe care aceasta o obținea de la locuitorii satelor Corjova, Dubăsarii Vechi, Delacău, Păpușeni și Șerpeni, județul Bender, avându-l ca împuternicit pe Alexei Sukin, și cele obținute de la locuitorii satului Tețcani, județul Orhei, și de pe pământurile nepopulate numite Surta, care includ păduri, animale, câmpuri cultivate cu cereale etc., cât și din gospodăriile deținute în arendă până la expirarea termenului contractelor³⁶. Conform testamentului, tutori ai averii au fost numiți: una din rudele soțului – Ivan Kalveakaresî (Sinadino) și negustorul din Chișinău Scarlat Dimitriev Țaila, care la momentul expirării contractului aveau dreptul să dea aceste proprietăți în arendă altor persoane. Banii obținuți de pe seama acestor proprietăți funciare urmau să fie puși în circuitul comercial, la discreția tutorilor, dar cu acordul lui Pantelei

Sinadino, în scopul de a-i folosi pentru educația și studiile copiilor, iar capitalul rămas – pentru moștenire fiicelor (Elena și Despina), iar feciorilor, la dorința acestora, doar câte 100 de rub. argint³⁷.

Cazul negustorului Pantelei Sinadino demonstrează destul de elocvent că elementul burghez alogen a găsit în Basarabia un teren destul de vast de activitate și posibilități reale de a se transfera dintr-o categorie în alta. Fapt ce denotă că structura burgheziei comerciale din Basarabia a fost destul de instabilă, cu aflieri fluctuante dintr-o categorie socială în alta, îndeosebi pentru alogeni – greci, armeni și evrei, destul de pricepuți în depistarea surselor de îmbogățire și imediat receptibili la privilegiile pe care le acorda țarismul acestui element social. Ca rezultat, după aplicarea în Basarabia, începând cu 1831, a structurii de ghildă, constatăm o mișcare continuă „în sus” și „în jos” pe linia artificială de separare a acestei stări sociale. Știm cu exactitate că, la momentul aplicării în Basarabia a structurii de ghildă, Pantelei Sinadino a fost înscris în categoria negustorilor de ghida întâi din Chișinău. Din registrele parohiale eliberate în anii '40 ai secolului al XIX-lea familiei Sinadino aflăm că la nașterea celor trei feciori (Victor – 12 septembrie 1841, Alexandru – 1 septembrie 1843 și Ivan – 18 august 1846³⁸) Pantelei Sinadino este înregistrat în ghilda a doua și în ghilda întâi a negustorilor din Chișinău³⁹. La 16 septembrie 1858, în momentul depunerii cererii pentru confirmarea testamentului soției sale Despina, Pantelei Sinadino era înregistrat deja în categoria negustorilor de ghilda a treia din Chișinău⁴⁰.

Documentele de arhivă depistate până la acest moment și analizate *supra* ne permit să concluzionăm că în persoana negustorului grec Pantelei Sinadino, elementul burghez alogen a găsit în Basarabia un teren vast și divers de activitate, beneficiind, grație privilegiilor acordate de țarism, de posibilități reale de a acumula imense capitaluri comerciale și de a monopoliza nu doar cele mai importate ramuri ale comerțului intern și extern, dar și cele legate de cămătărie, industrie, concesiuni etc. Elementul alogen burghez a fost un concurent serios, al burgheziei comerciale naționale din Basarabia, care era pe calea constituirii.

Basarabia după anexarea ei la Imperiul Rus, fapt confirmat de Proiectul Regulamentului din 1819. Țăranul era obligat să cosească 0,5 fălci de fân etc. (Mihail, Mihail 1993, 159-162).

³⁴ ANRM, F. 37, inv. 4, d. 1326, f. 1, 2.

³⁵ ANRM, F. 37, inv. 4, d. 1326, f. 7.

³⁶ ANRM, F. 37, inv. 4, d. 1326, f. 8.

³⁷ ANRM, F. 37, inv. 4, d. 1326, f. 8-8 verso.

³⁸ Pntelemon Sinadino mai avea încă două fiice – Elena și Despina (ANRM, F. 37, inv. 4, d. 1326, f. 8 verso).

³⁹ ANRM, F. 211, inv. 3, d. 35, f. 481 verso, 489 verso, d. 64, f. 424 verso.

⁴⁰ ANRM, F. 37, inv. 4, d. 1326, f. 1.

Bibliografie

- Câmpeanu 1996:** R. Câmpeanu, Elite românești și elite europene în veacul XVIII. Încercări de definire. In: Xenopoliana. Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași, IV, 1-4 (Iași 1996), 87-94.
- Filitti 1936:** I.C. Filitti, Rătăcirile unei pseudo-burghezii și reforme ce nu se fac (București 1936).
- Instituții 1988:** Instituții feudale din Țările Române. Dicționar / Coord.: O. Sachelarie, N. Stoicescu (București 1988).
- Lăzărescu 1999:** D.A. Lăzărescu, Imaginea României prin călători, vol. II, 1789-1821 (București 1986).
- Meusel 1980:** A. Meusel, The Middle Class in Encyclopedia of the Social Sciences, vol. IX (New York 1967).
- Mihail, Mihail 1993:** P. Mihail, Z. Mihail, Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-183 (București 1993).
- Platon 1997:** Al.-Fl. Platon, Geneza burghezii în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii (Iași 1997).
- Polis 1995:** Polis. Revistă de științe politice, vol. 4 (București 1995).
- Tomuleț 1999:** V. Tomuleț, Unele considerații de ansamblu privind tipologia burghezii basarabene în perioada modernă. In: Symposia professorum. Seria Istorie (Chișinău 1999), 39-40.
- Tomuleț 2002:** V. Tomuleț, Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burghezii comerciale (1812-1868) (Chișinău 2002).
- Tomuleț 2007a:** V. Tomuleț, Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828), vol. I (Chișinău 2007).
- Tomuleț 2007b:** V. Tomuleț, Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828), vol. II (Chișinău 2007).
- Tomuleț 2008:** V. Tomuleț, Aplicarea în Basarabia a structurii de gildă din 14 noiembrie 1824. In: Frontierele spațiului românesc în context european (Oradea-Chișinău 2008), 238-256.
- Tomuleț 2012:** V. Tomuleț, Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868). Studii (Chișinău 2012).
- Tomuleț, Bivol 2012:** V. Tomuleț, V. Bivol, Elite ale burghezii basarabene: negustorii angrosiști armeni și greci (1812-1868). Tyragetia s.n. 2, vol. VI (XXI), 2012, 213-234.
- Turluc 1996:** C. Turluc, Elita economică în România la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Rolul industriștilor evrei. In: Xenopoliana. Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași, IV, 1-4 (Iași 1996), 121-130.
- Wellerstein 1980:** I. Wellerstein, The capitalist world – Economy (Cambridge University Press 1980).
- Xenopoliana 1996:** Xenopoliana. Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași, IV, 1-4 (Iași 1996).
- Положение 1962:** Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии (1812-1861 годы). Сборник документов / Составители И.А. Анцупов, К.П. Крыжановская, том III, часть I (Кишинев 1962).

Representatives of bourgeois elite in Bessarabia: Greek merchant Pantelei Sinadino (1830-1850)

Abstract

In this article, the authors put in discussion the issue of Bessarabian bourgeois elite, having as its representative the Greek merchant Pantelei Sinadino presented in archival sources as a Turkish citizen, who since 1829 owned in Chișinău a real estate valued at 50 thousand rubles and was enlisted in the class of first guild merchants in Chișinău.

Commercial capital owned by P. Sinadino reached in 1830s about 2 million rubles and was formed not only through trade and usury. He also owned various commercial and industrial enterprises. In 1836 P. Sinadino owned a wool washhouse in the Visterniceni (or Râșcani) estate located not far from Chișinău, which washed 30,000 poods of wool per year. It was bringing an income of 7,000 rubles.

Despite the fact that P. Sinadino had a great commercial capital, in 1840, following the abolition of trade privileges granted by Guild Regulation of September 26, 1830, he moved to the class of second guild merchants. In this category, with a few interruptions, he remained in the following years. This proves once again that the commercial bourgeoisie sought different ways to enjoy all the privileges granted by the tsarist government, trying to evade duties. So, a merchant could go to a lower guild, and then, after providing new benefits, get back in the first guild.

P. Sinadino increased his capital through the exploitation of small producers, having rented in 1840 a number of localities with huge areas of land – Șerpeni, Pugăceni, Dubasarii Vechi, Corjova, Bilacheva, etc. According to do-

cumentary evidence, the peasants of these villages were subjected to various long-lasting and hard drudgeries as well as public corporal punishments.

The case of Greek merchant P. Sinadino shows that foreign bourgeoisie found in Bessarabia extensive field for trading and thanks to privileges granted by Russian government received a real opportunity to accumulate huge commercial capital and to monopolize not only the most important branches of domestic and foreign trade, but also industry, usury, etc. It was a serious obstacle in the process of formation of national commercial bourgeoisie in Bessarabia.

Представители торговой буржуазной элиты Бессарабии: греческий купец Пантелей Синадино (1830-1850 гг.)

Резюме

В данной статье авторы инициируют дискуссию о торговой буржуазной элите Бессарабии, представителем которой был греческий купец Пантелей Синадино. Архивные источники представляют его как турецкого подданного, который с 1829 года владел в Кишиневе недвижимым имуществом в размере 50 тыс. руб., что позволило ему быть записанным в категорию гильдейских купцов города Кишинева.

Капитал, которым владел П. Синадино, был образован не только за счет торговли и ростовщичества. Он владел также различными торгово-промышленными предприятиями. В 1836 году у П. Синадино была шерстомойная мануфактура на арендованной вотчине Вистерничень (или Рышкань), где ежегодно промывалось 30 тыс. пудов шерсти. Мануфактура приносила владельцу до 7000 руб. чистой прибыли.

Несмотря на то, что П. Синадино обладал огромным торговым капиталом, после упразднения торговых льгот, предоставлявшихся гильдейским положением от 26 сентября 1830 г., он в 1840 г. перевелся в категорию купцов второй гильдии. В этой категории, с небольшими перерывами, он оставался и в последующие годы. Это еще раз доказывает, что торговая буржуазия искала разные способы пользоваться привилегиями, предоставленными царским правительством, стараясь уклоняться от уплаты повинностей. Так, купец мог перейти в более низкую гильдию, а потом, после предоставления новых льгот, снова вернуться в первую гильдию.

П. Синадино увеличивал свои капиталы за счет эксплуатации мелких производителей, в 40-е годы XIX века взяв в аренду ряд сел с обширными имениями – Шерпень, Пухэчень, Дубэсарий Векь, Коржова, Билачева и др. По имеющимся документальным свидетельствам, крестьяне этих сел подвергались многочисленным тяжелым и долговременным повинностям, а также публичным телесным наказаниям.

Пример греческого купца П. Синадино свидетельствует о том, что иностранная буржуазия нашла в Бессарабии обширное поле для торговой деятельности и, благодаря предоставленным царским правительством привилегиям, получила реальную возможность накапливать огромные торговые капиталы и монополизировать не только важнейшие отрасли внутренней и внешней торговли, но и отрасли промышленности и ростовщичество. Она являлась серьезным конкурентом национальной торговой буржуазии, которая только создавалась.

16.02.2013

Dr. hab. Valentin Tomuleț, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova

Victoria Bivol, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova